

Jerzy Malecki

Polka Bibliografia Lekarska - dobór materiałów i udostępnianie

Forum Bibliotek Medycznych 1/1, 360-364

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

pierwsza zła ustawa. Ten Sejm, jak i Sejm poprzedniej kadencji, ma za sobą wiele takich „osiągnięć”. Nowelizuje się ustawy, które jeszcze nie weszły w życie. Są ustawy z którymi nie mogą sobie „poradzić” prawnicy, nowelizowane dwadzieścia, trzydzieści razy i więcej razy. I traktuje się taką sytuację jako coś zupełnie normalnego.

Ale nie wolno być pesymistą. I nie wolno niczego zaniedbać. Trzeba działać: „*Póki piłka w grze*” (to zdaje mi się cytat z wypowiedzi Kazimierza Górskiego). Mam nadzieję, że moje koleżanki, moi koledzy dyrektorzy bibliotek głównych uczelni, zdołają przekonać swoich rektorów, że postanowienia dotyczące uczelnianych systemów biblioteczno-informacyjnych **trzeba zmienić**.

Mgr Jerzy Malecki
Warszawa – GBL

POLSKA BIBLIOGRAFIA LEKARSKA – DOBÓR MATERIAŁÓW I UDOSTĘPNIANIE

Pisząc o Polskiej Bibliografii Lekarskiej nie sposób pominąć nazwiska prof. Stanisława Konopki, pierwszego dyrektora Głównej Biblioteki Lekarskiej, twórcę nowoczesnej bibliografii medycznej. Udokumentował on dorobek narodowy piśmiennictwa medycznego z lat 1801–1965 (lata 1901–1939 są dostępne w formie fiszek bibliograficznych z szeroko rozbudowanymi odsyłaczami). Stworzył też pionierski w Polsce system haseł przedmiotowych „Słownik haseł z dziedziny medycyny i nauk pokrewnych” służący jeszcze do niedawna mniejszym bibliotekom do opracowywania bibliografii i prowadzenia katalogu przedmiotowego.

Polska Bibliografia Lekarska retrospektywna nie była kontynuowana od 1965 r. Wychodziła sporadycznie, opracowywana przez zmieniające się zespoły stosujące różne koncepcje opracowania i wydawania materiałów.

W latach siedemdziesiątych wydano Polską Bibliografię Lekarską za lata 1972, 1973 i 1974. Kolejnym tomem była bibliografia za rok 1979 wydana w 1984 r. jako pierwsza w Polsce bibliografia opracowana z wykorzystaniem komputera.

Retrospektywna bibliografia polskiego piśmiennictwa medycznego ukazywała się nieregularnie, w odstępach wieloletnich, nie uzupełniane są luki. Przyczyną tego jest koncentracja sił i środków w GBL wokół zapewnienia użytkownikom informacji o piśmiennictwie bieżącym.

W drugiej połowie lat siedemdziesiątych przystąpiono do tworzenia komputerowej bazy bibliograficznej polskiego piśmiennictwa lekarskiego oraz do automatycznego prowadzenia języka informacyjnego wzorowanego na tezaurusie systemu MEDLARS.

W latach 1979–1990 systematycznie prowadzona baza z rocznym przyrostem rzędu 10 000 opisów dokumentów przetwarzana była dla celów wydawniczych. Opublikowano ze składu komputerowego 11 roczników bibliografii bieżącej w układzie przedmiotowym według deskryptorów opracowanego w GBL „Tezaurusu medycznego”, polskiej wersji amerykańskiego tezaurusu systemu MEDLARS – Medical Subject Headings (MeSH). Tezaurus stanowił narzędzie walidacji deskryptorów dla bazy bibliograficznej.

W 1991 r. rozpoczęto opracowywanie PBL na nowym sprzęcie mikrokomputerowym z wykorzystaniem pakietu Micro CDS/ISIS, na którym pracujemy do dzisiaj.

Dokonano też przeładowania baz bibliograficznej i tezaurusu z systemu Singer 1500 na nośnik mikrokomputerowy. Format został rozszerzony i zbliżony do UNIMARC.

Zakres tematyczny bazy obejmuje medycynę wraz z ochroną zdrowia i nauki pokrewne. Zasięg chronologiczny uwzględnia wydawnictwa od 1979 r. Zasięg piśmienniczy bazy to materiały polskiego piśmiennictwa medycznego wraz z polonikami, pochodzące z czasopism i wydawnictw zwartych, druki zwarte i ich fragmenty (np. referaty ze zjazdów) oraz niepublikowane dysertacje doktorskie i habilitacyjne.

Rejestrowana jest literatura naukowa i w wyborze popularnonaukowa. Nie uwzględnia się druków urzędowych ani publicystyki. Czasopisma medyczne opracowywane są w całości, zaś paramedyczne w wyborze. Dokumenty wprowadzane do bazy bibliografuje się od kilku lat tylko z autopsji.

Cała baza zawiera ponad 300 000 opisów dokumentów. Dane za lata 1979–1990 przeniesione z systemu Singer 1500 stanowią odrębną bazę zwaną „S” (stara) i liczą ponad 126 000 opisów. Obecnie uzupełnia się ją o materiały pominięte podczas bieżącego opracowywania i o nowe, które jeszcze sporadycznie do Biblioteki napływają (głównie dary). Wykorzystywana jest do przeszukiwania w trybie on-line przy sporządzaniu zestawień tematycznych. Baza kontynuowana w systemie Micro ISIS, prowadzona od 1991 r. zwana „Biblio” liczy ponad 175 000 opisów, uzupełniana jest na bieżąco o około 15 000 pozycji rocznie.

Każdy rekord to opis jednego dokumentu. Pola i podpola zawierają dane formalne, treściowe i systemowe m. in. dane bibliograficzne, afiliację pierwszego autora, deskryptorową charakterystykę treści, streszczenia odredakcyjne polskie i angielskie (tylko w bazie Biblio) oraz dane biblioteczne. Wybrane elementy opisu dokumentu, zarówno formalne jak i treściowe wprowadzane są do słownika terminów wyszukiwawczych i stanowią podstawę do wyszukiwania w bazie. Trzeba zaznaczyć,

iż w wyniku niedoskonałości formatu Polmarc-GBL nie udaje się np. połączyć w jeden opis bibliograficzny wydawnictw wielotomowych oraz poszczególnych części artykułu. Tak więc każda część artykułu oraz każdy tom stanowią odrębną jednostkę bibliograficzną.

Bazę PBL wykorzystuje się do sporządzania zestawień tematycznych na zamówienie użytkowników. Zainteresowanie zestawieniami jest bardzo duże (PBL z uwagi na wysokie koszty i ogromną pracochłonność nie będzie wydawana drukiem; ostatni rocznik to 1991, a w opracowaniu 1992), choć w ostatnich dwóch latach daje się zauważyć tendencję malejącą (w 2002 r. wykonano z bazy PBL ponad 1200 zestawień). Wpływa na to jej dostępność na dyskach optycznych i w internecie.

Bazę PBL prowadzi się nadal w systemie CDS ISIS. Jest on również wykorzystywany przy realizacji większości zleceń wyszukiwawczych.

Wśród użytkowników dają się zauważyć dwa nurty wyszukiwania: wykorzystanie możliwości samodzielnego przeszukiwania bazy na miejscu w bibliotece oraz zlecenie pracownikowi GBL wyszukiwania piśmiennictwa na bardzo wąskie, specjalistyczne tematy. Zajmują się tym lekarze, farmaceuci, specjaliści nauk pokrewnych odpowiednio przeszkoleni.

W ostatnim czasie we współpracy z Biblioteką Główną AM w Poznaniu zastosowano system bibliograficzny EXPERTUS do nowoczesnego udostępniania PBL na CD-ROM. Wyszukiwanie w obu przypadkach można prowadzić poprzez wybór terminów z indeksu lub łączenie zapytań przy użyciu operatorów logicznych i nawiasów. Możliwe jest jednoczesne przeszukiwanie wszystkich pól lub wybranego pola opisu bibliograficznego i deskryptorowego opisu treści. Rezultaty wyszukiwania można przeglądać w czterech opcjach: opis bibliograficzny ze streszczeniem i deskryptorami; opis ze streszczeniem; opis z deskryptorami; opis skrócony. Bazę PBL przegląda się na CD-ROM, które są aktualizowane od początku 2003 r. co kwartał. W sumie od sierpnia 2001 r. było 10 edycji dla 40 prenumeratorów. Do stycznia 2003 roku PBL wydawana była na jednej płycie CD zawierającej pełną bazę tj. opisy od roku 1979. Począwszy od II kwartału, z przyczyn technicznych, baza udostępniana jest na dwóch płytach CD: na jednej znajduje się baza retrospektywna „S” (lata 1979–1990), na drugiej – baza bieżąca od roku 1991.

W sporządzaniu opisów bibliograficznych stosujemy m. in. Normy PN-82/N-01152/01 – opis bibliograficzny książki; PN-73/N-01152 – opis ogólny; PN-76/N-01150; PN-85/N-01152/07 przystosowując je do naszych tradycji i wewnętrznych wymogów oprogramowania komputerowego.

Bibliografia jest zbiorem informacyjnym wielofunkcyjnym i powinna zaspokoić różnorodne oczekiwania użytkowników. Podczas gdy dla jej potrzeb może wystarczyć opis formalny dokumentu z charakterystyką treści wyrażoną głównymi hasłami, to np. do sporządzania zestawień tematycznych niezbędne są obszerniejsze informacje o treści, a więc głębokie indeksowanie, a do precyzyjnego wyszukiwania także

odredakcyjne streszczenia artykułów. W przyszłości część streszczeń będzie pobierana bezpośrednio z elektronicznej wersji czasopism. Dla potrzeb bibliometrii konieczne będzie wprowadzanie danych o adresach wszystkich autorów.

Opracowanie i prowadzenie tak obszernego zbioru informacyjnego zmusza do ciągłej selekcji materiałów kwalifikowanych do bazy polskiego piśmiennictwa medycznego przede wszystkim z dziedzin pogranicznych takich jak: ochrona środowiska, bezpieczeństwo i higiena pracy, polityka społeczna i inne. Zrezygnowaliśmy z wprowadzania recenzji, nie rejestrujemy przedruków, nie wykorzystujemy materiałów z BZCz, Przewodnika Bibliograficznego i z innych bibliografii prowadzonych przez biblioteki akademii medycznych i instytutów.

Z bazy korzystają różne grupy użytkowników mające inne oczekiwania m.in. pracownicy naukowo-dydaktyczni w tym doktoranci, klinicyści, urzędnicy resortu zdrowia, lekarze praktycy, a także studenci. To stwarza dodatkowe trudności przy selekcji materiałów.

Bogata oferta rynku wydawniczego z jednej strony (choć ilość nie idzie w parze z jakością), a z drugiej niedostatki finansowe biblioteki zmuszają do szukania sponsorów i darczyńców. Nieraz pociąga to za sobą pewne niekonsekwencje w profilowaniu bazy.

W 2002 r. zakwalifikowano do rejestracji 216 tytułów czasopism polskich i 139 tytułów czasopism zagranicznych. O ile liczba tytułów polskich rośnie, o tyle czasopism zagranicznych maleje. Zubaża to bibliografię i zmusza GBL do podjęcia ściślejszej współpracy z innymi bibliotekami, do szukania nowych rozwiązań poprzez wykorzystanie innych baz w internecie.

Ściśle związana z Polską Bibliografią Lekarską jest baza biograficzna „Biogram”. Prowadzona od 1987 r. zawiera ponad 5100 rekordów z przyrostem rocznym około 250 biogramów. Rekord obejmuje szereg pól, do których wprowadzane są następujące dane: nazwisko – imiona, pseudonimy, data, miejsce urodzenia i zgonu; studia – miasto, uczelnia, rok ukończenia, stopnie naukowe; praca – lata, miejscowość, instytucja; zainteresowania i osiągnięcia – zawód, specjalność; dane bibliograficzne dotyczące źródła informacji o danej osobie. Przy wielu pracach na temat jednej postaci, rekord jest uzupełniany o nowe informacje. Do prowadzenia bazy wykorzystuje się piśmiennictwo rejestrowane w PBL oraz materiały dotyczące lekarzy i farmaceutów, zarówno zmarłych jak i żyjących, pochodzące z innych bieżących źródeł, głównie słowników biograficznych i biograficznych wydawnictw lokalnych.

Od 2004 r. będzie prowadzona baza „Czasopisma” rejestrująca roczniki czasopism medycznych wykorzystywanych w PBL. Każdy rekord dotyczy jednego tytułu i zawiera m.in. następujące pola: tytuł czasopisma; skrót tytułu; tytuł serii; ISSN czasopisma lub serii; sygnatura; częstotliwość; miejsce wydania; nazwa wydawcy; język tekstu; adres internetowy; redaktor; opis fizyczny czasopisma; punktacja KBN; Index Copernicus; charakterystyka treściowa deskrypcyjowa.

Przy tak ogromnym zalewie literatury współczesna bibliografia dziedzinowa nie może być rejestrem wszelkich dokumentów dotyczących dziedziny. Powinna być adresowana do określonego kręgu odbiorców i zaspokajać ich potrzeby informacyjne w ustalonym zakresie. Coraz powszechniejsze wykorzystywanie internetu do przeglądania bibliograficznych baz medycznych, zamieszczanie w nim coraz większej liczby tytułów czasopism elektronicznych, posługiwanie się CD-ROM do upowszechniania literatury medycznej – to wszystko powoduje rewolucję w podejściu do zagadnień bibliograficznych, wymaga ścisłej współpracy wielu ośrodków informacji naukowej, kształcenia nowych kadr, a przede wszystkim pieniędzy.

Bibliografia

G r o d z k a Danuta, P o w i d e ł Zofia: Bazy komputerowe w Głównej Bibliotece Lekarskiej. *Biul. GBL* 1992 R. 38 nr 346 s. 47-58

P o w i d e ł Zofia: Działalność informacyjna GBL. *Biul. GBL* 1995 R. 41 nr 351 s. 49-52

D u s i ń s k a Halina: Stanisław Konopka 1896-1982 : Zarys monograficzny – Warszawa: Główna Biblioteka Lekarska 1995.-363 s. : il., tab.

G r o d z k a Danuta, M a l e c k i Jerzy: Polska Bibliografia Lekarska – stan aktualny, problemy warsztatowe i trendy/ //W: Czwarta Ogólnokrajowa Narada Bibliografów.-Warszawa: Biblioteka Narodowa 1996 s. 242-248

G r o d z k a Danuta, M a l e c k i Jerzy: Problemy warsztatowe Polskiej Bibliografii medycznej. *Biul. GBL* 1996 R. 42 nr 352 s. 3-8

G r o d z k a Danuta: Rozwój koncepcji systemu naukowej informacji medycznej w GBL (1971-1995). 1996 R. 42 nr 352 s. 21-33, bibliogr.

G r o d z k a Danuta, M a l e c k i Jerzy: Zasady doboru materiałów do Polskiej Bibliografii Lekarskiej. *Biul. GBL* 1996 R. 42 nr 354 s. 85-88

P o w i d e ł Zofia, W ł o s t o w s k a Ewa: Z nowych zagadnień warsztatowych Polskiej Bibliografii Lekarskiej. *Biul. GBL* 1999 R. 44 nr 361 s. 169-173

P i g o ń Edward: Wykorzystanie internetu w działalności Głównej Biblioteki Lekarskiej. *Biul. GBL* 2000 R. 46 nr 362 s. 93-97

P o w i d e ł Zofia, W ł o s t o w s k a Ewa: Opracowanie rzeczowe w Głównej Bibliotece Lekarskiej i w bibliotekach medycznych. *Biul. GBL* 2000 R. 46 nr 363 s. 5-12, il.

G ł ę b o c k i Jacek, P i e t r u s z e w s k i Grzegorz: Zastosowanie systemu bibliograficznego Expertus do udostępniania Polskiej Bibliografii Lekarskiej w internecie i na CD-ROM. *Biul. GBL* 2001 R. 47 nr 365 s. 101-110, il., bibliogr.